

служить основным элементом для дальнейшего развития и выживания человечества в перспективе.

Ключевые слова: устойчивое развитие, Германия, окружающая среда, национальная стратегия, управление устойчивым развитием.

Kharchenko V. O. National approaches of the Federal Republic of Germany in the issues of keeping sustainable development of the state.

The issues of the well-balanced economic systems development are being considered by the European highly developed countries through the prism of the ecological requirements and, respectively, of the necessity to ensure the unbiased loading to the environment, which will be the basic element for further development and human survival in perspective.

Keywords: sustainable development, Germany, environment, the national strategy, the management of sustainable development.

Волков О. Г.

МАНІЯ РУЙНУВАННЯ ЯК ПРОЯВ ПРОТЕСТНОГО ПОЛІТИЧНОГО СУБ'ЄКТА

У статті розглянуто манію руйнування, яка характерна для свідомості протестного суб'єкта. Зазначено, що саме репрезентує модус свідомості. Виявлено суперечність ставлення до себе та до світу того, хто охопленій манією руйнування. Розкрито, яким чином вимога свободи може використовуватися для виправдання насильства. Зауважено, що здійснення влади протестного суб'єкта передбачає здатність бути жорстоким, непримиреним і призводить до культу особистості.

Ключові слова: модус свідомості, пристрасть, революція, манія руйнування, протестний суб'єкт, жертва, імідж героя.

При розгляді політичної ситуації, як правило, звертаються до аналізу політичного режиму, при цьому протиставляють демократичний і тоталітарний режими [2]. Тоді акцентується характер ухвалення рішення та дії суб'єкта влади, але при цьому без уваги залишається стан свідомості. Це призводить до надмірно грубих основних характеристик політичної ситуації. Його прикладом може служити ототожнення сталінського і фашистського режимів, тоді як сенси, за допомогою яких вони здійснюються, мають багато у чому протилежний характер [1].

Актуальність вивчення свідомості помітили С. Л. Катречко і С. Л. Талкер, які виокремлюють два основні напрями її дослідження.

Перший з них – функціональний, який, окрім марксизму, використовується представниками аналітичної філософії, зокрема Р. Серлом [9]. Більшість учених застосовують саме функціональний підхід, у рамках якого свідомість іноді розуміється як функція мозку. Другий передбачає розгляд свідомості як передумову формування суб'єктивного досвіду. У цьому аспекті основна увага зосереджується на аналізі його модусу. Нагадаємо, що під модусом свідомості М. Гайдеггер розуміє характер його прояву, а саме запитання, замішання та ін. [18]. В. Левінас визначає модус свідомості як «представлення, за допомогою яких ми вступаємо в контакт із сущим» [10]. Іншими словами, під модусом можна розуміти те, що визначає характер його прояву.

На думку В. І. Молчанова, причиною відмінностей різних модусів свідомості є первинна здатність до відмінності [13]. Крім того, він виділяє такі модуси, як сприйняття, пам'ять, уяву, сумнів, припущення тощо. Тобто під модусом розуміється своєрідність його операціональності. До проблеми модусу свідомості звертається А. А. Медова, яка припускає, що він існує у виді, образі та особливим способом [12]. Вона вважає, що свідомість може реалізуватися в модусах функції, якості та структури. Під модальністю свідомості розуміються такі його «зрізи», як час, простір, Я, самоідентичність, символ, сенс та ін.

У найзагальнішому плані під модусом свідомості слід розуміти стан свідомості політичного суб'єкта. У цій статті зупинимося на свідомості протестного суб'єкта і розглянемо такий його прояв, як манія руйнування. У історії філософської думки цей аспект пов'язаний із розглядом політичної пристрасті, в першу чергу пристрасті до свободи. М. А. Хевеші при її дослідженні звертає увагу, що народи бачать у ній безцінний і необхідний дар, хоча відмічає, що реалізується вона неосвіченим і грубим чином, тим більше, що народ при відстоюванні свободи легко підкоряється свавіллю [19, 20-21].

Критикуючи політичну пристрасть, Г. Тард протиставляє публіку і натовп, при цьому відмінність останнього полягає в тому, що будь-яка думка або бажання у натовпі сягає вищої напруги [17, 8]. Дослідження політичної пристрасті передбачає звернення до спадщини Р. Декарта. При розгляді його трактування значення пристрастей слід звернутися до ролі сумніву в достовірності Я, на що звертає увагу В. Ю. Сухачов [16, 21]. Проблему пристрасті активно обговорювали у французькій філософії ХХ ст., на яку значно вплинув фрейдизм. Наприклад, Ж. Дерріда відзначає, що вона провокує відношення до себе як до жертви [6, 15]. Саме у французькій філософії політична пристрасть

розглядається як манія. Можна зрозуміти, чим є політична пристрасть, якщо звернутися до тлумачення модусу свідомості у рамках феноменологічної герменевтики Г. Шпета, який розуміє її як інтенціональність, що містить сукупність концептів [20]. Кожен з їх модусів відрізняється своєрідністю інтенціональності, відповідно, порізному інтерпретується і оцінюється те, що відбувається, встановлюються цілі, визначаються завдання, приймаються рішення і здійснюються дії.

Метою цієї статті є розгляд манії як одного зі станів свідомості протестного політичного суб'єкта. При аналізі його стану важливо показати основні переживання (страсті).

Особливо актуальним є розгляд негативного переживання, яке виникає в наслідок незгоди з чимось або з ким-небудь. Мається на увазі розгляд таких ситуацій, коли оволодіває манія руйнування, парадокс якої в тому, що руйнування виправдовується необхідністю відстоювання високих ідеалів. Деструктивна діяльність краще, ніж будь-яка інша, здатна викрити справжні наміри. Майже не можливо знайти тирана, який не виправдовує насилля необхідністю відстоювання благ народу. Руйнування, що виправдовується високими цілями, виглядає як прояв мужності та відданості вищим ідеалам. Саме тому людина, що творить, виглядає убого на тлі активного борця за справедливість. Парадокс у тому, що політичне визнання виникає не завдяки тривалій сумісній праці та досягненням, а за допомогою перемоги над політичними супротивниками. Тому наявність манії руйнування відволікає увагу. У засліпленого пристрастю руйнування формується імідж героя, який своїми діями робить неоціненне благо суспільству. Нападаючи на іншого, він нібито очищає самого себе. Але це очищення уявне, оскільки прояв манії руйнування принижує, перетворюючи того, хто їй підкоряється, на мстиву істоту. Проте майже не можливо розпізнати цю симуляцію, оскільки трагічність подій не дозволяє проявитися розуму. Тим більше, що у сфері політики цінується активність, участь у надзвичайних подіях.

Політична свобода тоді розглядається як можливість зруйнувати і знищити того, хто не підкоряється, хто оголошується «бандитом». Вона здійснюється при домінуванні манії руйнування, а бути вільним означає проявити непокору. Феномен бажання руйнувати аналізує В. В. Зеньковський в «Основах християнської філософії». Він відзначає: «Неможливість творчості призводить до пристрасті руйнування – дедалі жорстокішим стає дух у занепалих утвореннях; духовний світ темніє у своїй напрузі; потреба знищити все, що світиться добром, зростає до крайньої межі. Це вже темна духовність з

її ненаситною злістю» [7, 272]. У зв'язку з цим пригадаємо поведінку учасників мітингів на «помаранчевому» майдані та депутатів-революціонерів у парламенті: лунає нелюдське ревіння; руки, викинуті кулаком вгору; очі, повні ненависті. Доведені до несамовитості люди охоплені пристрастю руйнування, і саме у ній є рушійна сила будь-якої революції, яка є власне апофеозом руйнування.

Манія руйнування – це прояв волі, при цьому перемагає та, що більш деструктивна. Тому завдання вождя революції – це пошук ворогів, вказівки на них, відповідно, організація насилля. Пригадаємо, що якщо під час політичної кризи і була можливість примирення, знаходився хтось, хто саботував домовленості, внаслідок чого вони скасовувалися. Саме у цій ситуації виникає «думка» народу, доведеного до істерики, як міра «справедливості». Зрозуміло, що охоплені диким екстазом будуть підтримувати найжорстокіші дії своїх вождів. При цьому завжди знайдеться найбільш жорстокий, тому саме він визначатиме дії маси.

Обмежити манію руйнування може тільки той, хто стоїть у її витоків, тому що саме він формує правила політичної гри. Той, хто управляє манією руйнування, стає паном. Саме він вирішує, кого й як треба прославити або принизити, підтримати або створити перепони, кому підкорятися, а кого знищити. Паном може бути тільки той, чия пристрасть перевершує інші. Таким чином, вождь революції – це геній руйнування. Оскільки манія руйнування охопила значну частину суспільства, він повинен знов і знов знаходити об'єкти для неї, оскільки якщо він це не зробить, хто-небудь інший стане на чолі руйнівників, зробиться новим вождем.

Манія руйнування постійно повинна підтримуватися на певному рівні, інакше настає розчарування в революції. Тому не випадково, що коли після перемоги «помаранчевої» революції вожді оголосили, що учасникам акції необхідно розійтися, з'явилося дуже багато незадоволених, а більш шанованими вождями стали ті, хто закликав не припиняти боротьбу.

Манія не згасає після того, як протестні дії завершилися перемогою. Але якщо в період підготовки революції вона була спрямована проти її ворогів, то після неї – на революціонерів. Саме тому настає час «війни всіх проти всіх». І це вже не війна на основі природного права, про яку говорив Т. Гоббс [4]. Це війна на підставі революційної доцільності, живильним джерелом якої є манія руйнування. Це є доказом того, що революція – це тотальне перетворення, яке передбачає вимоги кардинальних змін, тобто модернізації, а головною вимогою для революціонера є ухвалення

нового рішення, навіть якщо воно абсурдне. Ця «модернізація» здійснюється у межах «війни всіх проти всіх», а за відсутністю нормативів вона здійснюється при проявах свавілля не тільки вождів, але і будь-кого, хто прагне змінити світ.

Манія руйнування утілюється у плямуванні. Революцію в принципі неможливо уявити без нього, оскільки плямування входить у кожен її момент. Воно обов'язково повинне бути пристрасним і найжорстокішим. Звернемо увагу, що оскільки воно є проявом манії руйнування, тому виключає співчуття та бажання допомогти. Проте для революціонера необхідне тільки тотальне плямування. Воно повинне бути всезагальним, щоб дати повноту пристрасності. Через нього вона знаходить своє здійснення. Плямування передбачає вказівку на конкретну особу, яка стає номінальною або реальною жертвою. Її наявність є свідченням, що революціонер дійсно відстоює «достойну» мету. Отже, плямування – це перша зброя революції, яка може бути використана.

Якщо маса звинувачує – це вже зміна обличчя. Той, що плямує, ніби висвітлює сам себе, оскільки передбачається, що він руйнує зло. Але насправді все навпаки: плямування необхідне, щоб виправдати моральну недосконалість самого себе. Таке очищення виявляється виведенням себе зі сфери особистого і зведенням до надособи. Саме тому революція, як правило, пов'язана з виникненням культу особи. Вимога очищення передбачає наявність абсолютної чистоти вождя, тому плямування ніколи не стосувалося саме його.

Дискурсивну ситуацію, коли пристрасність руйнування домінує, досить точно описав М. Монтень у «Дослідах»: «В цей час ми охоплені розбратом: мова йде про те, щоб приборати й замінити новими цілу сотню догматів, важливих і значних догматів, а чи багато знайдеться таких, які могли б похвалитися тим, що їм достеменно відомі доводи та підстави як однієї, так й іншої сторони? Кількість їх виявиться такою незначною (якщо тільки це насправді можна назвати кількістю), що вони не могли б викликати між нами сум'яття. Але решта всього стовпська – куди мчить вона? Під яким прапором спрямовуються вперед ті, хто нападає?» [14, 91]. Людям, охопленим розбратом, не можуть бути відомі доводи їх опонентів, оскільки вони не тільки не хочуть знати, але і чути їх. Вони захоплені новими догмами, а для прихильників «помаранчевої» революції такими є європейський вибір та західна демократія. Преклоніння перед цими догмами не дозволяє почути та зрозуміти їх критику.

Звернемо увагу на істотне протиріччя, яке не помічають охоплені пристрасною. У перерахованих догматах знаходить вираження

поклоніння не собі, а іншому, внаслідок чого руйнується ідентичність. Кожен з догматів провокує ставлення до Заходу як до об'єкта поклоніння, що провокує відмову від самого себе. Є прагнення отримати свідцтво про достовірність самого себе з боку іншого – спостерігача, який розповідає про свої враження. При цьому достовірність цього бачення не може піддаватися сумніву. Нагадаємо, що звернення до точки зору іншого необхідне для неупередженого, критичного розгляду й оцінки самого себе. Але в цьому випадку воно має інше призначення, оскільки наявна безмежна довіра до іншого, тим самим відмова від самого себе. Саме тому пристрасть руйнування звертається на себе. Повноцінна ідентичність не може включати цієї відмови, оскільки виявлення тотожності необхідне для зміцнення самого себе, піднесення й зростання, – саме суб'єкт оголошує свою волю священною. Догмати такого роду, навпаки, передбачають відмову від самого себе на користь досконалішого іншого. Прийняття цих догматів не дозволяє побачити очевидного, тому революціонери, як виражається М. Монтень: «...Сонмище – куди мчить воно?»

Манія містить потребу здійснитися, якщо вона до кінця сама себе не вичерпала, тому вона рано чи пізно руйнує того, хто нею охоплений. Рано чи пізно настає втома, зникає манія, тому зникає протестний суб'єкт, вона його спалила. Зрозуміло, що неможливо провести чітку межу для розповсюдження манії, яка спалахує спонтанно набуває загрозливих розмірів. Очевидно, що межею для пристрасті руйнування є лише ніщо, тобто тотальне знищення. Тому того, хто виявився у сфері пристрасті руйнування, чекає знищення. Оскільки манією неможливо управляти, в її сфері може опинитися будь-хто.

Манія унеможливорює продуктивне використання розуму. Вона викликана швидше залежністю від думки, нездатністю самостійно осмислити політичну ситуацію. Таке хвилювання Цицерон називає поганим і характеризує людей, охоплених ним, таким чином: «Адже ті, хто самі собі готові оголосити війну, хотіли б мучитися днями, мучитися ночами і не стали б звинувачувати самі себе за те, що вони мало піклуються про себе» [11].

Розумно мислячий вважає принизливим стати частиною натовпу, який біснується на Майдані. Бути серед охоплених пристрастю спричиняє небезпеку для гідності. Уміти управляти пристрастями означає не бути керованим ззовні. Це означає не відгукуватися на ненависть, яка спрямована на будь-кого, оскільки вона ще нікому не допомогла й нікого не виправила.

Переживання пристрасті вже передбачає залежність, яку можна визнати симулякром спокуси. Тому доречно навести наступні слова Ж. Бодрійяра: «У цьому сенсі наше століття – століття спокуси. Але вже не йдеться про ту форму потенційно всепоглинаючої пристрасті, про ту загрозу повної абсорбції, від якої ніщо реальне, жоден суб'єкт не застраховані, про смертоносний відрив, що захоплює усе і уся, щоб бути спокушеними» [3, 300-301]. Усупереч цій точці зору «помаранчева» революція для всього світу була справжнім вираженням протесту проти деспотичної влади. Вона була яскравим політичним явищем, яке привертало увагу і зачаровувало. З цього приводу слід нагадати вислів В. В. Зеньковського про те, що саме прояв зла найчастіше притягує увагу: «Втім, зло видніше, всі про нього знають і говорять, а добро не видне, про нього забувають і не говорять, але добро невидиме усюди є там, де, мабуть, торжествує темрява та зло» [7, 273]. Доказом того, що «помаранчева» революція – це втілення зла, є те, що її учасників бачать усі. Навпаки, її противників не можна побачити, оскільки вони вважають нижче від своєї гідності піддаватися пристрасті руйнування. Для їх противників не зрозуміло, чому саме їх сприймали як представників суспільства в цілому. При цьому «помаранчеві» проголошували моральні цінності як засіб придушення, про що свідчить гасло: «Перемога за будь-яку ціну!» Можна стверджувати, що революція провокує манію руйнування і негативне ставлення до того, хто її не підтримує.

Одним з аргументів революції, як правило, є потреба у відстоюванні політичної свободи. Можливо, це свобода засудження влади або пристрастей і самовираження. Згадаємо вислів В. В. Зеньковського з цього приводу: «Ця подвійність у світі – присутність променів благодаті, що невпинно і невблаганно ллються в бутті, й, водночас, присутність п'тьми зрозуміла лише у філософії свободи. Безпосередньому ж відчуттю вона з'являється зазвичай з акцентом на п'тьмі» [7, 276]. Свобода як «п'тьма» передбачає манію руйнування. Ця свобода як абсолютна вседозволеність є революційно доцільністю. Свобода в такому розумінні вимагає усунення всього, що обмежує, зняття норм і правил. Вона є тотальністю пристрасті. Навпаки, коли є воля усунути манію, то свобода передбачає благодать, внаслідок чого відсутня необхідність у маніфестації. Той, хто зробив добро, не проголошуватиме на цьому. Саме тому шлях до благодаті передбачає відмову від манії руйнування і посягання на іншого як об'єкт. Благодать передбачає прощення недосконалості.

Р. Декарт терпиме ставлення до людей визначає як жалість. Саме жалість – єдине, що викликають охоплені пристрастю руйнування.

«Помаранчеві» революціонери зі здивуванням виявили, що не зустріли жодного опору. Це тому, що благодаттю є відсутність протистояння. Тому виникає питання: а чи дійсно «помаранчеві» перемогли? Спливають у пам'яті здивованість переможців після проголошення результатів президентських виборів. У них була відсутня цілковита радість після подолання труднощів. Залишилися лише порожнеча. Для противників же революції вона була соціальною трагедією і залишила після себе відчуття тривоги, але при цьому усвідомлювалося торжество благодаті, яке проявилось у співчутті до тих, хто був охоплений манією руйнування. Благодать вилилася у формі терпимості до революціонерів.

Слід нагадати слова І. О. Ільїна: «Хто хоче достовірно чинити опір злу і здолати його, той повинен не просто перебороти його зовнішні прояви і не лише здолати його внутрішній натиск, він повинен досягти того, щоб зла пристрасть його власної душі, зі своєї власної глибини звернувшись, побачила; побачивши, спалахнула; спалахнувши, очистилася; очистившись, переродилася; переродившись, перестала бути у своєму злому вигляді» [8]. Йдеться не про підпорядкування манії руйнуванню, а благодаті, яка передбачає засудження насилля. Благодать – це прощення засліплених революціонерів й турбота про них.

Розгляд проявів манії руйнування дозволяє зробити висновок, що її слід вважати проявом темної духовності. Проте охоплений нею вважає, що діє на благо суспільства, оскільки усуває його недосконалість, внаслідок чого формується імідж героя. Манією руйнування практично неможливо управляти, тому її розповсюдження призводить до виникнення жертв. В її основі лежить сприйняття деяких догм як абсолютних, за допомогою яких агресивний інший підпорядковує протестний суб'єкт. Манія руйнування проявляється в агресії дискурсу, у використанні негативної номінації. Її подоланням є доброзичливе ставлення до тих, хто нею охоплений.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арендт Х.* Истоки тоталитаризма [пер. с англ. И. А. Борисовой, Ю. А. Кимелева, И. В. Ковалева, А. Д. Ковалева, Ю. Б. Мишкенене, Л. А. Седова; послеслов. Ю. Н. Давыдова; под ред. М. С. Ковалевой, Д. М. Носова]. – М. : ЦентрКом, 1996. – 672 с.
2. *Арон Р.* Демократия и тоталитаризм [пер. с фр. Г. И. Семенова]. – М. : Текст, 1993. – 303 с.

3. *Бодрийяр Ж.* Соблазн [пер. с фр. А. Гараджи]. – М.: Ad Marginem, 2000. – 319 с.
4. *Гоббс Т.* Сочинения: В 2 т. – Т.2. / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 1991. – (Серия «Философское наследие»; Т. 107).
5. *Декарт Р.* Сочинения: В 2 т. – Т. 1. – М.: Мысль, 1989. – 654 с. – (Серия «Философское наследие»; Т. 106). – С.481-572.
6. *Деррида Ж.* Эссе об имени [пер. Н.А. Шматко] / Ж. Деррида. – М.: Ин-т эксперим. социологии: СПб.: «Алетейя», 1998. – 190 с.
7. *Зеньковский В.В.* Основы христианской философии. – М.: Канон+, 1997. – 560 с.
8. *Ильин И.А.* О сопротивлении злу силой. / Составитель Ю. Лисица. – М.: Айрис-Пресс, 2007. – 576 с.
9. *Катречко С.Л.* Проблема сознания («mind-body») как философская проблема [Электронный документ] / С. Л. Катречко, С. Л. Талкер. – Режим доступа: <http://www.niisi.ru/iont/ni/N107/WS07/KatrTalk.pdf>.
10. *Левинас Э.* Теория интуиции в феноменологии Гуссерля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fege.narod.ru/librarium/levinas.htm>.
11. *Марк Туллий Цицерон.* Философские трактаты. О пределах блага и зла [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/antlittr/cicero/phil/finibus05-f.htm>.
12. *Медова А.А.* Понимание сознания в модальном ключе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/335/image/335-038.pdf>.
13. *Молчанов В.И.* Парадигмы сознания и структуры опыта [Электронный ресурс] // Логос. – 1992. – № 3. – Режим доступа: http://www.ruthenia.ru/logos/personalia/molchanov/01_paradigm.htm.
14. *Монтень М.* Избранные произведения: В 3 т. – Т. I. Опыты [пер. с фр. М. Монтень]. – М.: Голос, 1992. – 384 с.
15. *Мурейко Л.В.* Об исполнении желаний // Философия желания. Сборник статей [под ред. И.В. Кузина]. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2005. – С. 48-54
16. *Сухачев В.Ю.* Страсти по Декарту: между метафизикой cogito и телесной практикой // Вестник Псковского вольного университета. – Псков: Возрождение, 1995. – Т. 2. – № 4. – С.18-29.
17. *Тард Г.* Общественное мнение и толпа. – М.: Изд-во т-ва типографии А. И. Мамонтова, 1902. – 67 с.
18. *Хайдеггер М.* Бытие и время. – Харьков: Фолио, 2003. – 503 с.

19. Хевеши М.А. Толпа, массы, политика: ист.-филос. очерк. – М.: ЦОП Института философии РАН, 2001. – 223 с.
20. Хоружий С.С. К пределам феноменологии: Шпет, Гуссерль и интенциональность в мире духовной практики [Электронный документ]. – Режим доступа: <http://www.synergia-isa.ru/lib/download/lib/%2BShpetBorDokl.doc>.

Волков А. Г. Мания разрушения как состояние политического сознания протестного политического субъекта.

В статье рассматривается мания разрушения, которая характерна для протестного субъекта. Показано, что представляет собой модус сознания. Выявлена противоречивость отношения к себе и миру того, кто охвачен манией разрушения. В частности раскрыто, каким образом требование свободы может использоваться для оправдания насилия. Указано на то, что обладание властью в протестном субъекте предполагает способность быть жестоким и непримиримым, что приводит к культуре личности.

Ключевые слова: модус сознания, страсть, революция, мания разрушения, протестный субъект, жертва, имидж героя.

Volkov O. H. Craze of destruction as state of political consciousness of protest political subject.

The craze of destruction, that is characteristic for consciousness of protest subject, is examined in the article. It is shown that presents modus of consciousness. Educed contradiction that, who is overcome by the craze of destruction. In particular, it is shown how the requirement of freedom can be used for acquittal of violence. It is indicated on that possessing power in a protest subject supposes ability to be cruel and irreconcilable, and results in the cult of personality.

Keywords: modus of consciousness, passion, revolution, craze of destruction, protest subject, victim, image of hero.

Кононова О. В.

ПРЕОДОЛЕНИЕ ОДИНОЧЕСТВА В СОБЫТИИ ОБЩЕНИЯ

В статье анализируется событие общения как потенциальная возможность преодоления одиночества. Акцентируются аспекты, влияющие на упразднение полноценного межличностного общения, рассматриваются варианты построения общения, приводящего к устранению разрыва между «Я» и «Ты», анализируется диалог как форма существования «Я» с «Другим»

Ключевые слова: одиночество, общение, диалог, «Я», «Ты», «Другой».